

میوه ایمان و مراتب سه گانه توکل

توکل منزل ششم از منازل ربانی است و از آن به عنوان میوه ایمان یاد می‌شود.

توکل منزل ششم از منازل ربانی است و از آن به عنوان میوه ایمان یاد می‌شود. توکل منزلی از منازل ربانی است. توکل در لغت به معنای انقطاع از غیر و اعتماد قلبی از جمیع جهات به خداوند متعال است. سالک الی‌الله پس از عبور از منزل خطیر اخلاص به وادی توکل وارد شده و در ادامه تلاش می‌کند تا با تفویض کل امور به خداوند و انقطاع از خلق شرایط رسیدن به کمال را برای خود مهیا نماید. از این رو سالک الی‌الله نیز باید در طول زندگی خود صرفاً به حضرت حق اتکا کرده و با تفویض کل امور به خداوند متعال عمرش را بر این مبنا سپری کند. تمام اتکاءها و تمام اعتمادها در دنیا صرفاً جنبه ظاهری و مجازی است و افرادی که به این امور اعتماد کرده‌اند در طی مسیر موفق نبوده و به مقصد نرسیدند. از این رو عرفای شریف اسلام گفته‌اند اگر در وادی سلوک علماً و عملاً در تمام امور اگر اتکاء به حضرت حق باشد، موفق خواهید بود.

معنای توکل این است که انسان بداند که بشر قدرتی در تدبیر امور ندارد و مقدرات عالم صرفاً به دست خداوند متعال است. یاس و ناامیدی در امور مختلف خود یکی از نتایج عدم توکل است. توکل کردن یکی از نشانه‌های تفکر و تعقل در امور است. آن کس که صرفاً به عقل خود اتکا کند، در زندگی با حجم عظیمی از شبهات روبه رو خواهد شد و آن کس که در زندگی خود صرفاً به مال و ثروت اتکا کند همواره دچار شک و تردید است. لذا گفته‌اند که توکل انسان صرفاً باید به خداوند متعال باشد تا شخص چه در زندگی عادی و چه در طی طریق در وادی سلوک بتواند به نتیجه‌ای مطلوب دست پیدا کند. توکل حقیقی خود میوه ایمان است که در ادامه به بررسی کیفیت و مراتب آن می‌پردازیم.

توکل حقیقت ایمان

ایمان خالص به خداوند متعال یکی از ثمرات توبه نصوح می‌باشد که پیش از این در یادداشت‌های پیشین مربوط به منزل توبه به بررسی کیفیت آن پرداخته شده است. سالک الی‌الله پس از رسیدن به پاکی قلب به مرتبه‌ای از مراتب ایمان نائل خواهد شد و در ادامه آثار ایمان در زندگی شخص در قالب چهار رکن اساسی توکل به خداوند متعال، راضی بودن به رضای او و تسلیم بودن در برابر فرمان الهی و وا گذار کردن کل امور به خداوند ظهور خواهد کرد. توکل هرچه بالاتر باشد یقین بالاتر بوده و توکل حقیقت ایمان است و با ایمان ترین مردم آنهایی هستند که توکل‌شان قوی است. توکل به خدا تمام نیازهای انسان را بر طرف می‌کند. کسی که بر خدا توکل داشته باشد از جایی که او فکرش را هم نمی‌کند، روزی دریافت می‌کند و خداوند به حساب کل توکل کنندگان رسیدگی می‌کند. در توضیح ارتباط بین حقیقت ایمان و توکل به خداوند متعال به حدیثی شریف برگرفته از بیانان امام رضا(ع) (کتاب امالی، شیخ صدوق) اشاره می‌کنیم که به شرح زیر است.

از امام رضا(ع) سوال شد که حد توکل تا کجاست؟ ایشان جواب دادند تا جایی که انسان برای خدا زندگی می‌کند و دیگر از هیچ چیز نترسد. و باز سوال شد حد توکل تا کجاست؟ ایشان فرمودند تا مرز رسیدن به یقین، و در ادامه پرسیدند حد یقین تا کجاست؟ ایشان فرمودند تا جایی که به جز خدا، بنده از چیزی نترسد همان‌طور که ابراهیم (ع) را در آتش انداختند، اما در آن زمان ترس و تردید بر وی حاکم نشد.

همچنین خداوند متعال در قرآن مجید می‌فرماید: «وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا؛ هر کس بر خداوند توکل کند امرش را کفایت می‌کند، خداوند فرمان خود را به انجام می‌رساند و خدا برای هر چیز اندازه‌ای قرار داده است» (طلاق، ۳). یا در آیه ۳۸ سوره زمر می‌خوانیم: «قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ؛ بگو خداوند مرا کافی است و اهل توکل تنها بر او اعتماد می‌کنند».

مراتب سه گانه توکل

توکل نیز مانند سایر امور مراتبی دارد و جناب انسان باید با طی مراحل خود را به مقامی از مقامات متوکلین الی‌الله برسانند. علمای اسلام بر اساس رایج‌ترین روش تقسیم‌بندی مقامات متوکلین، امر توکل را به سه درجه تقسیم‌بندی می‌کنند که به شرح زیر می‌باشد.

توکل از نگاه عوام الناس: در اولین درجه از مراتب توکل جناب انسان به طور لفظی می‌گوید به خداوند متعال توکل کرده‌ام اما عمل وی خلاف این مطلب را نشان می‌دهد. عرفای شریف اسلام بر این باورند که این نوع توکل حرف و لقلقه زبان است و انسان در این مرتبه واقعاً اعتماد و وثوق و اتکا بر حق ندارد. حقیقت توکل آن است که انسان قلباً امور را به خداوند متعال واگذار کند و چنین اعتمادی سالک الی‌الله را به بالاترین مقامات می‌رساند.

توکل در اهل ایمان: انسان در مقام ایمان می‌داند که تنها اراده الهی بر امور دنیا حاکم است و چنین اعتقادی در عمل این افراد نیز کاملاً مشهود است. چنین شخصی در کل امور صرفاً به عنایات حق امیدوار بوده از این رو یاس و ناامیدی در او راهی ندارد لذا مومن در مقام توکل از هیچ چیز و هیچ کس جز خداوند متعال ترسی ندارد.

توکل در اهل معرفت: اهل معرفت یا همان عرفای شریف اسلام پس از طی مراتبی به بالاترین مقام از مقامات توکل رسیده و

تلاش می‌کنند تا با توکل بر خداوند متعال به درجاتی از مقام ایقان نائل شوند. عرفای شریف اسلام بر این باورند که مراتب بالای توکل به سالکین الی الله کمک می‌کند تا با بهرمندی از عنایات غیبیه الهیه به کرامات و مکاشفاتی دست پیدا کرده که از آن جمله می‌توان گفت رسیدن به شهود عرفانی یکی از نتایج توکل می‌باشد.

در انتها مبحث نیز به حدیثی شریف از امام باقر (ع) اشاره می‌کنیم که می‌فرماید:

مَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ لَا يَغْلِبْهُ وَ مَنْ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ لَا يُهْزَمُ؛ (ترجمه) هر کس به خدا توکل کند، مغلوب نشود و هر کس به خدا توسل جوید، شکست نخورد. (جامع الاخبار، شعیری، ص ۱۱۸).

علیرضا خاوری، از شاگردان آیت الله العظمی غروی علیاری